

ХАН ТЕРВЕЛ

Георги САВЧЕВ

Abstract. Many of the books in the library "Cheap Books" were written by the Belogradchik writer Georgi Savchev (1883-1949): Khan Isperih (1942), Khan Kardam (1942), Khan Krum (1942), Khan Malamir (1942), Khan Omurtag (1942), Khan Presian (1942), Khan Tervel (1942), Prince Boris (1942). These are small historical novels for children. Here is the novel "Khan Tervel"¹).

Kewwords: Georgi Savchev, Cheap Books, books for children

Десетникът, изпратен от хана, да да срещне из пътя за Плиска избягалия от Цариград византийски император, най-после пристигна и влезе в крепостта. Алестият му жребец пръхтеше с ноздрите си, целият в пяна, но ездачът не намали хода му, не се спря нито за миг, не отговори на запитванията, които се сипеха из пътя от любопитните. Първите му думи бяха: „Къде е хана?“. Казаха му, и той не обърна глава да ги погледне. И когато стигна до аула на хана и зърна самия владетел между боилите, светкавично слезе от коня си, затича се насреща и падна в нозете му.

- Стани, момко! – каза кротко ханът. – Кажи да чуем какво си сторил.

Стотникът стана, поклони се и каза:

- Идат, ювиги²⁾ хане. Наблизо са. Оставих ги да отморят конете си.

- Значи време е да ги срещнем вече, - обърна се ханът към боилите си. Докарайте конете! Нека стражата от крепостта извести пристигането им. Тръбите да не спират. Трябва да му се отдаде нужната почит, макар, че вече не е император.

След малко белият жребец нетърпеливо риеше с копитата си пред хана. – Ръката на господаря му го погали и той изцвили самодоволно. Ханът се метна върху му, качиха се на конете и боилите – и всички, в бавен ход потеглика към крепостта.

- Как мислиш ти, Станимире, - попита ханът яхащия след него боил, - защо съм дотрябвал на Юстиниана? Крои нещо, и без мене, навярно, не му върви. Трябва да внимаваме, за да не ни устрои някаква клопка.

- Същото мисля и аз, ювиги, - отвърна боилът. – На грък и куче вяра да нямаш. Ще бдиме зорко, ювиги!

– Как искам да го видя такъв, какъвто е: без нос и без корона! – засмя се ханът. Хубаво са го наредили заговорниците – ще ги помни докато е жив!

Боилите се засмяха и ханът продължи:

- Как мислите, боили: дали е забравил Доспатската котловина? Хубав урок му даде тогава покойния ми баща. Ако не беше избягал, отдавна врани да са разръфали месата му.

- Голяма сеч падна тогава, ювиги хане – обади се старият боил Драгул. – Конете ни се спъваха в лешове. Хубава клопка беше им устроил покойният хан Исперих. Малцина се отърваха.

- Каквото търсили – намерили! – добави ханът. – Това не важно. Любопитно е да видим сега с какви планове иде нашият скъп гост. Предчувствам, че иде за моята помощ. Короната му е скъпа, не ще я остави на самозванец Тиверий. Да видим какво ще получим ние за тази помощ. Как мислиш ти, Драгуле?

- Ако бях аз на твоето място, ювиги, - отвърна старият боил, - щях да го затворя в клетка и показвам на народа. Да го гледа и пита къде си е оставил носът. Друга участ не заслужава този хитър грък, ювиги. Бих те молил да го повериш в моите ръце.

- Смири гневът си, мой храбри Драгуле, - каза мрачно ханът. – Боговете и без това са го наказали доста. Той е по-нешастен сега ит сетния просяк. Дошъл е при нас да рърси закрила, затова не трябва да бъдем коравосърдечни. Нека го срещнем като император и гост. Това ще го зарадва: ще види, че ние на злото отплащаме с добро.

В това време откъм вратата на крепостта изсвириха рогове. Обади се и други, и екоът прокълтя надалеч.

- Идат! – каза ханът и пришпори коня си. – Да побързаме да ги посрещнем!

Тежката врата на крепостта беше отворена вече, когато ханът, придружен от боилите си, пристигна. Мостът, който съединява крепостта с брега на дълбокия ров беше спуснат. По него забарабаниха копитата на конете, които очакваните гости караха леко, с достойнство и напетост.³⁾

Юстиниан яхаше първи, след него вървяха тримата му велможи, а двамата боили, които бяха ги посрещнали в Мала Скития,⁴⁾ язدهа най-отдире.

Когато конницата премина моста, пред вратата на крепостта ги чакаше хан Тервел със свитата си. Той скочи пръв от коня си и приближи знатния гост, който поздрави от коня си, слезе и пръв подаде ръка на хана. И двамата се прегърнаха три пъти, според обичая, след това се качиха на конете си и потеглиха. Хан Тервел даде преднина на госта си и всички вкупом влязоха в крепостта, чийто стени ехтяха от тържествения звук на роговете и тимпаните.

Хан Тервел направи усилие над себе си, за да може да гледа императора, чието лице бе обезобразено до отвращение. Вместо нос на лицето му зееше розова дупка. Едната му вежда също беше с кървав белег. Самият той беше дребничък и слаб; поглеждаше плахо, като се озърташе често, сякаш се боеше от околните.

След гощавката, когато останаха сами, хан Тервел присъпи направо към целта на идването му. Юстиниан му искаше помощ, за да превземе отново трона. С войските си той да го придружи до цариградските стени. Друго нищо не желаше от него. Това стигаше за да вдигнат бунт неговите привърженици и свалят Тиверий. В замяна на това, когато заеме престола, Юстиниан ще му отстъпи богати земи, ще му даде злато и скъпи подаръци. Даже е готов да се сроди с него като му даде за жена дъщеря си. Ханът, преди да даде съгласието си, му напомни играта, която бе устроил на покойния му баща: напомни му за измамата, за която насмалко сам не заплати с живота си. Юстиниан искрено се разкайваше, сам се укоряваше за безрасъдните си постъпки, като се кълнеше в най-милото си, че това вече няма да се повтори, че ще удържи на думата си и ще вижда в негово лице своя спасител.

Хан Тервел даде съгласието си. Придворните писачи написаха на пергамент в два еднообразни екземпляра тоя договор; двамата владетели

го подписаха и подпечатаха с печатите си и всеки взе по един екземпляр. Веднага ханът даде повеля; да тръгнат вестители и предизвестят славянските боляри да бъдат готови с войските още тая пролет. Всички да очакват заповедта на своя хан: да бъдат готови и потеглят в уречения час.

Пролетта дойде и хан Тервел вече беше готов с войските си. Очакваше да пристигнат и славянските войски, които вече бяха на път за Плиска. Последните приготовления се привършиха. Заточиха се обозите след войските, които в ранни зори напуснаха Плиска, предвождани от конницата. Хан Тервел яхаше напред, обкръжен от свитата си. До него вървеше императорът Юстиниан, изпъчил гордо мършавите си гърди, почувствал се силен сред тая храбра войска, калена в боевете при славния хан Исперих – неговият смъртен враг и победител. В душата му сякаш се извършваше тържество, което го правеше горд и силен. Той се чувстваше сроден с тая войска; чувстваше я като своя, затова пришпорваше често коня си. Искаше му се по-скоро да стигне там, в своята столица. Гореше от нетърпение да отмъсти на похитителите на трона му, да облече отново императорската багреница, да почувства отново властническата си сила.

Най-послед след дълъг и уморителен път, войските на хан Тервел стигнаха до самите стени на Цариград. Хиляди огньове лумнаха в нощта. Заечаха тръбите, заудряха тимпаните и цялата околност ечна от викове и песни.

Сутринта, преди слънцето да позлати кулите и бойниците на крепостта, тревожни тръби се обадиха оттам за да възвестят опасността, която грозеше византийците. От бойниците се показаха плахо стотина глави, скриха се и след малко стените на крепостта почерняха от хора. Целият град беше излезъл да види хилядите шатри, пръснати в равнината. Тревогата се предаде на мало и голямо и скоро страхът вкамени устата на всички.

Четири дни минаха в безполезни преговори. Хан Тервел беше решил да нападне сутринта. Стенобойните машини бяха докарани

наблизо; бяха готови и каменохвъргачните уреди. Приблжиха и лостовете, очакваше се само заповедта на хана, за да почне нападението.

Византийците, предугадили опасността, посмекчиха своята упоритост. Вече не се чуваха заплахи. През бойниците започнаха да се подават малки бели знаменца. Дочуха се и тръбни звукове. Явно беше, че нещо става в крепостта, но какво – никой не знаеше! Когато ношната тъмнина стана непрогледна, Юстиниан и хан Тервел доближиха до самите стени. Искаха да проникнат в тайната на тоя град. Спряха се и се вслушаха. Дочу се някакъв шум. Юстиниан подскочи от радост.

- Какво е това? – попита учуден ханът.

- Условният знак на моите хора, ювите хане, - отвърна задъхан от радост императорът. – С това те ми съобщават, че всичко е готово. Ето, гледай тая светлина от бойниците. Това са сигналите, за да отворят моите хора вратите. Радвай се, хане. Ние постигнахме целта си.

И наистина, след малко се чуха острите звуци на скрипците. Вратата се отвори, мостът биде спуснат и Юстиниан мина, посрещнат от няколко тъмни сенки, в чиито ръце трептеше светлината на фенерите.

- Очаквай ме тука, хане, - дочу се гласът на Юстиниан. – Утре тая врата ще се отвори, за да те посрещна като император.

Черните сенки потънаха в крепостта и хан Тервел вече не чу и не видя нищо. Всичко това стана така скоро, че той дори не успя да се опомни. Беше вече доста късно и ханът уморен се прибра в шахтата си.

Слънцето не беше изгряло още, когато от крепостта се чуваха радостни викове. Ечаха и тръбите. По бойниците и кулите запълзя народ. Виковете ставаха все по-ясни. Бели знаменца сега се вееха от всички страни на крепостта.

- Да живее Юстиниан! Да живее новият император! – ечеха гласовете.

Вратата на крепостта беше отворена. Пред нея, със свитата си чакаше Юстиниан, целият блеснал в царските си дрехи. И когато видя хана

да иде със свитата си, слезе от коня си, разтвори ръце и го прегърна. Срещата беше сърдечна. Самият хан не очакваше такъв прием, не очакваше подобна сърдечност. Когато тържеството свърши и хан Тервел потегли с войските си по обратния път, тия викове още дълго ечеха в ушите му. Той се радваше, че най-после ханството му и Византия ще заживеят в мир и разбирателство, че народите ще си отдъхнат от постоянните войни и че самият той ще може спокойно да се отдаде на държавно строителство и спаси от разорение народа си. Юстиниан след време дойде сам в стана на българите, взе хана и го отведе в Цариград. А там той остана изненадан от подаръците, които беше му приготвил. Пред нозете му се изсипаха сандъци със злато и скъпоценни камъни, развързаха се денкове с кадифе и коприна – и ханът остана като замаян, а когато чу, че му се отстъпва и ромейската област Загория,⁵⁾ радостта му нямаше граница. За да изрази докрай признателността си, Юстиниан наметна хана с царската мантия и тържествено го провъзгласи за кесар.⁶⁾

Не минаха и две години и византийската искреност лека-полека започна да се изпарява. На третата година от нея не остана нито помен. Придворните на Юстиниан започнаха да го насъскват против българите и той забрави добрината, която ханът му беше направил, забрави приятелството си и сам наруши мира. Той потегли с корабите си за България. Спря в Анхиало, където се разположи с войските си.

Вестта за това нахлуване падна като гръм от ясно небе. Ханът не очакваше подобна подлост. Не повярва изведнъж, но когато се увери, възнегодува и се закле да накаже непризнателния император. Сега думите на стария боил: „На грък и на куче да нямаш вяра“, добиха смисъл и той се ядоса на себе си, че се остави да го изиграят.

Юстиниан беше сигурен в победата си, затова не бързаше да напада. Конницата му се беше пръснала надлъж и нашир за храни, а тоя момент беше благоприятен за хана. Дебнейки противника, българската конница скрита в дебрите на Хемус, нападна ромейските войски, разби ги

и ги разръсна. Равнината се покри с труповете на избити хора и коне. Българите заловиха хиляди пленници, взеха и богата плячка, така че не остана никаква съпротива. Самият император мъчно се спаси от тоя обръч. Едва сега той разбра грешката си, но беше късно: войската му беше разбита. Не му оставаше нищо освен да наведе глава и да се прибере в Цариград, като победен. Но преди да стори това, той счупи меч си и се закле до като е жив да не вдига оръжие против хана. След тая тържествена клетва той се качи на кораба си и отплува за Цариград.

*

Три години след тая победа (в 711 год.), Юстиниан беше сполетян от нова беда. Военноначалникът му Филип Вардан беше вдигнал бунт срещу него и той отново избяга. Почувствал се изоставен и сам, той отново поиска помощ от хан Тервел. Кълнеше му се, че ако и сега му помогне, ще го почита повече от брат. Тервел се съгласи и му изпрати три хиляди войници, с които Юстиниан премина в Мала Азия. Оттам той искаше да нападне столицата си. С него беше и пълководецът му Илия, който предвождеше българските и ромейските войски. Но той закъсня с корабите си да стигне до Цариград. Филип Вардан беше го предварил. Столицата беше вече в негови ръце и той се беше провъзгласил за император. Юстиниан стовари войските си при планината Даматрис, отдето искаше да настъпи и нападне войските на новия император, но нещастieto го преследваше. Пълководецът му Илия се разбунтува, хвана го и му отреза главата, която изпрати в Цариград на новия император. И вместо да освободи помощната българска войска, вероломният Илия заповяда до еди да ги погубят. Тая страшна вест потресе хан Тервел и той се закле люто да отмъсти на Византия. И Тервел удържа клетвата си. Набързо събра войските и навлезе в Тракия. Не пощади нищо из своя път: ограби и унищожи всичко. Но това не смири гнева му и той потегли с войските си към Цариград. Села и градове се обърнаха в пепелища.

Ромейски трупове с дни лежаха непогребани, разпръснати в горите и полята.

Византийците бяха безсилни пред тоя гняв на хана. Вътрешно Византия се разпаднаше от междусобици. Един след друг се качваха и сваляха императорите. Филип Вардан след две годишно царуване беше свален и ослепен. Мястото му зае Анастасий II, но и тох след две години биде свален и заточен в един манастир при Солун. Дойде Теодосий III, който побърза да сключи мир с българите при добри условия за тях.

След Теодосий III на трона се възкачи Лъв III, който зачете мирът с България. Тоя мир ги пазеше от арабите, които често ги нападаха. Хан Тервел наскоро трябваше да се притече на помощ на Византия и той нападна, разби и изгони арабите в Мала Азия. За тая помош Лъв III го обсипа със злато и скъпи подаръци.

Най-после хан Тервел се успокои. Опасност от Византия не го заплашваше вече. Аварите бяха далеч и не смееха да го нападнат. Славянските племена бяха обединени: техните князе го обичаха и зачитаха; народът си почиваше, отдаден на своя труд – какво по-хубаво може да се желае от това?

Доволен ханът беше се отдал от сърце на вътрешната уредба на ханството. Искаше да види народа си честит, да почувства плодовете на своя труд, да се порадва на могъществото на България, затова не оскаше да почине. В душата му зрееха планове за постигане на това могъщество, но внезапно дойде смъртта и притвори очите му.

Вторият велик хан на българската държава в началото на пролетта през 718 год. престана да диша. Смъртта не му позволи да довърши плановете си, тя склопи неспокойните му очи, за да не гледа и се радва на онова, което той е придобил и запазил за величието на България.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

1. Compiled by Dr. R. Vladova, ruvladova@abv.bg

2. Ювиги – велики.
3. В началото на зимата през 704 год.
4. Мала Скития – сегашна Добруджа.
5. Страната между Сливен и Несебър.
6. Титла във Византия, даваща първо място след императора.

